

la beraber Ehl-i sünnet'in, müslümanların din ve dünya işlerini yürütecek bir kimseyi devlet başkanlığına seçmelerinin farz olduğu şeklindeki görüşünü aktarmış, imâmî metin şartları üzerinde durmuş, belirlenme şekli hakkındaki farklı görüşleri sıralayarak Şîa'nın imâmet telakkisini eleştirmiştir (a.g.e., s. 478-496).

Müteahhirin dönemi Eş'ariyye'sinde Şehristânî, kelâm konularına felsefî yaklaşımlarıyla Gazzâlî'yi takip eden ilk kelâmcı diye görülmektedir (İzmirli, s. 213). *Nihâyetü'l-ikdâm* adlı eserinde Sünnî kelâmının hemen bütün konularını Eş'ariyye mezhebine göre ortaya koymuş ve Eş'ariyye'yi diğer mezheplere karşı savunmuştur. Eş'arî için "şeyhimiz" ifadesini kullanmıştır (s. 11, 72). Muhammed Tancî, Şehristânî'nin bu eserinde Eş'arî'nin akidesini esas almakla beraber yer yer onu eleştirdiğini ve felsefî telakkilere yer verdiğini kaydeder (Â, XI, 395). Mâcid Fâhrî, Şehristânî'nin kelâmcılığının yeni bilgiler kazandırmaktan çok meseleleri sunmadaki kapsayıcılığı ve mantıkî tutarlılığında belirginleştiğine işaret eder (A History, s. 217). İbn Sînâ'yı mantık, tabiiyyât ve ilâhiyyât konularında yedi noktada eleştirdiği *Muşâra'atü'l-felâsife*'sinde üslûbu, analitik yaklaşımları ve kullandığı terimler, onun zamanının felsefî birikimine derin vukufunu göstermektedir (el-Muşâra'a: Struggling with The Philosopher, neşredenlerin girişi, s. 7-14). Şehristânî'nin özellikle *el-Milel*'de Şîa hakkında olumlu ifadeler kullanması, müsamahalı bir tavır takınması ve Ehl-i beyt'e sempati duyması kendi döneminden itibaren Şîa'ya, hatta İsmâiliyye'ye temayül ettiği şeklinde yorumlanmıştır (Steigerwald, s. 262-273; *El²* [İng.], IX, 216). Ancak İbn Teymiyye onun eserlerinde bu iddiaları haklı çıkaracak bulgulara rastlanmadığını belirtmektedir (Minhâcû's-sünne, III, 209).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (nşr. Lutfi Abdülbüdî'), Kahire 1382, II, 118-119; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 82-83, 94-95, 97-99; II, 126; a.mlf., *Nihâyetü'l-ikdâm fi 'ilmi'l-kelâm* (nşr. A. Guillaume), London 1934, tür.yer.; a.mlf., *Muşâra'atü'l-felâsife* (Nasrüddîn-i Tûsî, *Muşârî'u'l-muşârî'* [nşr. Hasan Muizzî] içinde), Kum 1405, s. 1-127, tür.yer.; a.mlf., *el-Muşâra'a: Struggling with The Philosopher: A Refutation of Avicenna's Metaphysics* (nşr. ve trc. W. Madelung - T. Mayer), London-New York 2001, neşredenlerin girişi, s. 7-14; İbn Sînâ, *en-Necât*, Kahire 1357/1938, s. 102-104; İbn Teymiyye, *Minhâcû's-sünne*, Bulak 1322, III, 209; Majid Fakhry, *A History of Islamic Philosophy*, London 1983, s. 217; İsmail Hakkı İzmirli, *İslâm'da Felsefe Akımları* (haz. N. Ahmet Özalp), İstanbul 1995, s. 213; Aygün Akyol, *Müşâraatü'l-Felâsife'ye Göre Şehristânî'nin Felsefî Görüşleri*

(yüksek lisans tezi, 2003), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8-10, 35-43, 92-96; D. Steigerwald, "Al-Shahrastani's Contribution to Medieval Islamic Thought", *Reason and Inspiration in Islam: Theology, Philosophy and Mysticism in Muslim Thought: Essays in Honour of Hermann Landolt* (ed. T. Lawson), London-New York 2005, s. 262-273; Muhammed Tancî, "Şehristânî", *Â, XI*, 393-396; G. Monnot, "al-Shahrastani", *El²* (İng.), IX, 214-216.

MUSTAFA SİNANOĞLU

ŞEHİRİSTÂNÎ, Hibetüddin

(هبة الدين الشهرستاني)

Ebü Cevâd Hibetüddin
Seyyid Muhammed Ali b. Hüseyin
el-Âbid b. Muhsin
el-Hüseyinî eş-Şehristânî
(1884-1967)

Irak'ın Şîî müctehidlerinden,
islahatçı, siyasetçi ve şair.

23 Receb 1301 (19 Mayıs 1884) tarihinde Sâmerâ'da doğdu. Babası Hüseyin el-Âbid fıkıh âlimi, annesi Meryem eş-Şehristânî şairdi. Şehristânî nisbesi anne tarafından gelmektedir. Anne ve babasının nesebinin İmam Zeyd b. Ali vassatısıyla Hz. Ali'ye ulaştığı belirtilmektedir. Hüseyin el-Âbid, hocası Mirza Muhammed Hasan eş-Şîrâzî'nin 1312 (1895) yılında vefatı üzerine Sâmerâ'dan ayrılarak memleketi olan Kerbelâ'ya döndü. Şehristânî eğitimini babasından aldı. Babasının 1319'da (1901) ölümünden sonra Kerbelâ'dan Necef'e gitti. Burada müctehidlerden Muhammed el-İrevânî, Habîbullah er-Reştî, Seyyid Muhammed Kâzım el-Yezdî, Şeyhüşşerîa Fetullah el-İsfahânî ve özellikle Ahund Molâ diye bilinen Muhammed Kâzım el-Horasânî'nin derslerine katıldı; belâgat, mantık, felsefe, astronomi, usûlü'd-dîn ve fıkıh alanlarında birikim sahibi oldu ve müctehid (âyetullah) unvanını aldı. Tabiat bilimlerinde de kendini yetiştirdi ve modern bilimlerin en son verilerini dikkate alarak yorumlar yapmaya başladı. Bu sırada kalemle aldığı *el-Hey'e ve'l-İslâm* adlı eseri takdirle karşılandı.

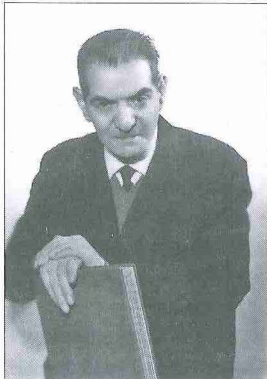
Şehristânî 1911 yılında Necef'te *el-İlm* adıyla ilk aylık dergiyi çıkarmaya başladı. İstibdadı eleştiren, meşveret prensibini ve fikir hürriyetini savunan dergi birçok düşüncenin tartışıldığı entelektüel bir ortam oluşturdu. Şehristânî ve arkadaşlarının yazıları sayesinde bid'atlarla mücadelenin ve islah çizgisindeki faaliyetlerin ortaya konulduğu bir yayın haline geldi. Ancak derginin neşir hayatı fazla sürmedi ve 21. sayıdan sonra kapandı. Şehristânî'nin bid'at diye nitelediği hususların başında çeşitli

bölgelerden Necef ve Kerbelâ gibi kutsal mekânlara cenazelerin getirilip defnedilmesi ve 10 Muharrem'de Hz. Hüseyin'in şehâdeti dolayısıyla Şîiler'in yaptığı matem merasimleri gelmekteydi. Şehristânî her iki uygulamanın da haram olduğunu açıkça belirtti ve bunlara şiddetle karşı çıktı. Ayrıca cuma namazının âdil bir imamın arkasında kılınmasının Şîiler için gerekli olduğunu belirtmek buna uyulmamasını tenkit etti. İran'daki anayasa hareketlerinin ateşli bir taraftarı olarak Necef'te bu hareketle ilgili tartışmalara dergisinde yer verdi. 1912'de başlayıp iki yıldan fazla süren seyahatinde Suriye, Lübnan, Mısır, Mekke, Medine, Arabistan, Yemen ve Hindistan'ın bazı şehirlerini gezdi; oralandaki toplulukları ve ilmî çevreleri yakından tanıma fırsatı buldu. Necef'e döndüğünde müslüman toplumların durumu, ilmî faaliyetleri ve hürriyetlerini kazanma mücadeleleri gibi konularda öğrencilerini ve çevresini bilgilendirdi ve halkı bilinçlendirmeye çalıştı.

I. Dünya Savaşı'nda bazı âlimlerle birlikte Necef çevresindeki Irak aşiretlerini İngiliz işgaline karşı direnmeye teşvik eden Şehristânî, Suaybe'de İngilizler'le mücadele eden kuvvetlerin arasına katıldı. Daha sonra bu mücadeleyi *el-Haybe fi Şu'aybe* adlı eserinde anlatacaktır. İngilizler'in 1917'de Bağdat'ı ele geçirmesinin ardından Kerbelâ'ya yerleşti ve mücadelesine burada devam etti. 1920'de Bağdat'ta İngiliz siyasî hâkimi Sir Wilson ile görüşerek ülkenin bağımsızlığa kavuşmasını isteyen Irak heyetinde yer aldı. Bu isteklere olumlu cevap verilmeyince halk İngilizler'e karşı Rümeyse'de ayaklandı; istilâcı kuvvetler Kerbelâ, Hille ve Necef'ten çıkarıldı. Ancak İngiliz güçleri Kerbelâ'yı tekrar ele geçirip buradaki mukavemeti idare eden Şehristânî'yi ve arkadaşlarını hapse attı. Hille'de kuzay ar hapiste kalan Şehristânî, tahliye edildikten sonra Kerbelâ'ya dönerek ilmî çalışmalarına ve siyasî faaliyetlerine devam etti. 1921 Ekiminde Abdurrahman en-Nakîb'in ikinci hükümetinde Maarif vekili oldu. Bu sırada İngilizler'i ve onlara taraftar olanları uzaklaştırmaya çalıştı. Ancak başmüsteşar Sâti' el-Husrî ile gerginlikler yaşanması ve diğer bazı gerekçelerle 1922 yılı Ağustosunda istifa edip Kerbelâ'ya döndü. Şer'î mahkemelerin yeniden kurulmasıyla 1923-1934 yılları arasında Ca'ferî Temyiz Mahkemesi başkanlığına getirildi. Görevinin son zamanlarında gözlerini kaybetti. 1934-1935 yıllarında Bağdat milletvekili olarak Irak Parlamentosu'na girdi. Parlamento-

nun dağılmasının ardından 1940'lı yıllarda Kâzîmiye havze-i ilmiyesine çekilip kendi kitaplarını vakfettiği Mektebetü'l-Cevâdeyn adıyla bir kütüphane kurdu. 1955'te İran'ı ziyaret etti, ulemâ ve devlet adamlarından büyük ilgi gördü. 7 Şubat 1967 tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve Mektebetü'l-Cevâdeyn'de defnedildi.

Eserleri. Şehristânî'nin çoğu Arapça, bir kısmı Farsça olan 350'ye yakın çalışmasından bazıları şunlardır: *el-Muhtâf fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (yazma nüshasının ailesinde bulunduğu sanılmaktadır); *Mevâhibü'l-meşâhid fi usûli'l-akâ'id* (manzum bir risâledir [Tahran 1343]); *Tevhîdü ehli't-tevhîd fi cem'i kelimetü'l-müs-limîn 'alâ 'akideh* (Irak Maarif Vekâleti'nin okullarda okutulmasına karar verdiği bir çalışması olup [Bağdat 1343] Seyyid Sâdık Han tarafından Farsça'ya çevrilmiştir [baskı yeri yok, 1352]); *el-Ma'ârifü'l-âliye* (tevhid, dinin gerekliliği ve Kur'an'ın icâzı hakkındadır [Bağdat 1935]); *et-Te-nebbüh fi hürmeti't-teşebbüh* (erkeklerle kadınların kıyafetleriyle birbirine benzemeye çalışmalarının sakıncalarına dairdir [Bağdat 1340]); *Hatârü'l-efyûn* (baskı yeri yok, 1324/1906); *et-Tezkire li-Âli Muhammed el-hayyire* (Bağdat 1340); *Minhâcü'l-hâc* (Ali b. Zeynelâbidîn'in hacdaki uygulamalarını anlatan rivayetine göre hazırlanmış bir rehberdir [Bağdat 1342]); *el-Hey'e ve'l-İslâm* (Bağdat 1910; Necef 1961; nşr. Seyyid Ahmed el-Hüsey-nî [Necef 1965]); *Feyzü'l-bârî* (felsefenin esaslarıyla ilgili bir risâledir [Bağdat 1343]); *Nehdâtü'l-Hüseyin* (Beyrut, ts.; nşr. Ali el-Hâkânî, Kerbelâ 1388/1969). Şehristânî ayrıca Nadr b. Şümeyl'in *Risâle fi'l-hurûfi'l-'Arabîyye* adlı eserini *Kitâb fi teşrihi'l-hurûf* adıyla neşretmiştir (*el-İlm*, II/3 [Bağdat 1329], s. 128-133) (*el-İlm* dergisinde çok sayıda makalesi bulunan Şehristânî'nin eserlerinin geniş bir listesi için bk. *Mu.AÜ*, XV, 264-266).

Mehmed
Hüseyin
Şehriyâr

BİBLİYOGRAFYA :

Hibetüddin eş-Şehristânî, *el-Hey'e ve'l-İslâm*, Necef 1965, Ahmed el-Hüseyin'in girişi, s. 3-16; a.mlf., *Nehdâtü'l-Hüseyin*, Kerbelâ 1388/1969, Ali el-Hâkânî'nin girişi, s. 34-35; Serkis, *Mu'cem*, II, 1154-1155; M. Mehdi es-Sebzavârî, *Hibetüddin eş-Şehristânî*, Bağdat 1930; Molla Ali Vâiz-i Hiyâbânî, *Kitâb-ı 'Ulemâ-yi Mu'âşırîn*, Tahran 1946, s. 201-211; Tebrizî, *Reyhânetü'l-edeb*, VI, 350-352; Ali el-Hâkânî, *Şu'arâ'ü'l-Garî evi'n-Necefîyyât*, Necef 1956, X, 65-94; Hânâbâ Müşâr, *Mü'ellifin-i Kütüb-i Çâpt-yi Fârsi ve 'Arabî*, Tahran 1342 hş., IV, 282-285; Ca'fer el-Halîfî, *Hâkezâ 'araftühüm*, Bağdat 1968, II, 195-212; K. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-'İrâkıyyîn*, Bağdat 1969, III, 438-441; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşâñifi'l-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, II, 99, 214, 481; III, 130, 486; IV, 229; V, 8; VI, 378; VIII, 87; X, 44, 189; XVI, 105, 405; a.mlf., *Tabakâtü a'lâ-mi'l-Şî'a: Nukabâ'ü'l-beşer fi'l-kamî'r-râbi* 'âşer, Meşhed 1404, IV, 1413-1418; A'yânü'l-Şî'a, X, 261; M. Hâdî el-Erminî, *Mu'cemü ricâl-i-fikr ve'l-edeb fi'n-Necef hilâle elf 'âm*, Necef 1413/1992, II, 761-762; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1414/1993, III, 502; *Mu'cemü tabakâtü'l-mütekellimîn*, Kum 1426/1384, V, 330-331, 450-455; Nâsir Bâkrî, "Serh-i Hâl ve Âşâr-i Âyetullah el-Uzmâ Seyyid Hibetü'd-dîn Hüsey-nî, Şehristânî", *Mişkât*, sy. 31, Meşhed 1991, s. 105-108; W. Ende, "al-Şahraştânî, Sayyid Muhamma", *EL²* (İng.), IX, 216-217; Ali el-Kâsimî, "eş-Şehristânî, Ebû Cevâd Muhammed 'Alî b. Hüseyin", *Mu.AÜ*, XV, 263-266.

MUSTAFA ÖZ

ŞEHİRİYÂR, Mehmed Hüseyin

(محمد حسين شهریار)

(ö. 1988)

Azerbaycan ve Fars edebiyatı şairi.

Tebriz'de dünyaya geldi. Doğumuyla ilgili olarak 1905-1908 yılları arasında farklı tarihler verilir. Dava vekili olan babası İsmâil Müsevî (Mirza Ağa Hoşginabî) güzel sanatlara meraklı kültürlü bir kimse idi. Mehmed Hüseyin önceleri "Behcet", daha sonra "Şehriyâr" mahlasını kullanmıştır. 1906'da başlayan İran Meşrutiyeti hareketinin Tebriz'de yol açtığı sosyal, siyasal ve ekonomik çalkantılar yüzünden ailesi 1909'da Hoşginab köyüne göç etti. İlk öğrenimine Hoşginab civarındaki Kayışkurşak köyünde Ahund Molla İbrâhim'in yanında aldığı Farsça dersleriyle başladı. 1912'de ailesi Tebriz'e dönünce tahsiline Medrese-i Müttehide ve Füyûzât gibi mekteplerde devam ederek Medrese-i Tâlibiyye'den mezun oldu. Bu okulda Farsça'sını geliştirdi; Arap dili ve edebiyatı okudu. Bir yandan da özel olarak Fransızca dersleri alıyordu. Farsça ilk şiirleri bu sırada Tebriz'de Muhammediye Mektebi'nin *Edeb* adlı dergisinde çıktı (1920). Lise tah-

silini Tahrân'da Dârülfünûn adlı okulda tamamlarak (1921-1923) Tıp Fakültesi'ne girdi. Öğrenciliğinde şair Ferruh-i Yezdî'nin kıraathanesinde edebî muhit içinde yer edinmeye başladı. Farsça ilk şiir kitabı *Şadâ-yı Hudâ* 1929'da Tahrân'da yayımlandı. Meliküşşuarâ Bahâr kitaba yazdığı önsözde -bazı edebiyatçılar abartılı bulsa da- onu sadece İran'ın değil bütün Şark'ın gelecekte övüneceği bir şair olarak takdim etti. Aynı yıl şarkıcı Muçul Pervâne'nin ölümü üzerine yazdığı "Mesnevî-i Rûh-i Pervâne" büyük ilgiyle karşılandı. Bu tarihten itibaren Farsça şiir kitapları ardarda basılmaya başladı.

Fakültede ders verdiği Süreyyâ adlı bir kıza yaşadığı aşk macerası yüzünden son sınıfta bitirme sınavlarına katılamadı. Aynı kıza tâlip olan, İran sarayına yakın bir aileye mensup Çırağ Ali Han Pehlevî ile Vezir Abdülhüseyin Tîmurtaş'ın müdahalesi yüzünden hapsedildikten sonra Nişâbur'a sürgün edildi (1929). 1932-1934 yıllarında Nişâbur ve Horasan'ın bazı şehirlerinde noter idarelerinde görev yaptı. Ardından döndüğü Tahrân'da çeşitli işlerde çalıştı; daha sonra bir bankada muhasebeci olarak yıllarca görev yaptı. 1935'te babasının vefatıyla kısa bir müddet için Tebriz'e döndü. 1942-1943 yıllarında ruhsal bunalım geçirmeye başlayan ve dört yıl kadar münzevî bir hayat yaşayan Şehriyâr 1946'da annesinin Tahrân'a gelip kendisine destek vermesi sayesinde bunalımdan kurtuldu. Bu sırada annesinin, yazdığı şiirleri anlamadığını söylemesi üzerine Âzerî Türkçesi'yle şiir yazmaya başladı. "Heyder Baba'ya Salâm" adlı şiirini 1950'de kaleme aldı; şiir büyük ilgiyle karşılandığından 1951'de Tahrân'da basıldı. 1952'de annesi vefat edince yeniden büyük sarsıntı geçirdi ve dostları onu Tebriz'e dönmeye için ikna etti. 1953'te halasının kızı Azîze ile evlendi. 1954-1969 yıllarında Tebriz'de yaşadı. Burada "Heyder Baba'ya Salâm"ın ikinci bölümünü 1967'de yayımladı.

1968'de bilhassa şair Bulud Karaçorlu Sehend'in ısrarlı davetiyle Tahrân'a gitti. İran'da cereyan eden sosyal ve siyasal olaylarla ilgili şiirler yazmaya başladı. 1973'te Tahrân'a yerleşti. 1977'de eşinin âniden vefatı şairi yeniden bunalıma sürükledi. 1979 İran İslâm Devrimi ve şahlığın yıkılması şairin ümitlerini canlandırdı; yeni dönemi heyecan ve sevinçle karşıladı. Azerbaycan Türkleri'nin Tahrân'daki kültür hayatına önemli katkılarda bulundu. Doktor Cevad Hey'et ve arkadaşlarının çıkardığı Farsça-Türkçe *Varlık* (*Varlıq*) dergisinde yeni şiirleri çıktı; şiirleri ve sanatı hakkın-